

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2017

YEARBOOK

2017

ГОДИНА 8
БРОЈ 10

VOLUME VIII
NO 10

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2017
YEARBOOK

ГОДИНА 8
БР. 10

VOLUME VIII
NO 10

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

доц. д-р Драгана Кузмановска

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Виолета Димова

доц. д-р Драгана Кузмановска

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јакимовска

доц. д-р Ева Горѓиевска

Редакциски одбор

- проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Нецати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Цанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамариќ – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Беканович – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Сузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија
проф. д-р Светлана Јакимовска, доц. д-р Марија Кукубајска, проф. д-р Луси
Караниколова-Чочоровска, доц. д-р Ева Горѓиевска, проф. д-р Махмут Челик,
проф. д-р Јованка Денкова, доц. д-р Даринка Маролова, лектор д-р Весна Коцева, виш
лектор м-р Снежана Кирова, лектор м-р Наталија Поп-Зариева, лектор м-р Надица
Негриевска, лектор м-р Марија Крстева

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

доц. д-р Ева Горѓиевска

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

лектор м-р Биљана Петковска, лектор м-р
Крсте Илиев, лектор м-р Драган Донеv
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров, Благој Михов

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. факс 201, 2000 Штип
Р. Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Editorial board

Prof. Blazo Boev, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Violeta Dimova, PhD

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Ass. Prof. Eva Gjorgjievska

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD— University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD— University of Gazi, Turkey

Prof. Ridvan Canim, PhD— University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD— University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD— University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD— University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer— University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kkona, PhD— Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD— University Josip Juraj Strosmaer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD— University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD— Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD— Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD— University Neofilt Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA— University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD— University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD— University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Ass. Prof. Marija Kukubajska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD, Ass. Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD, Ass. Prof. Darinka Marolova, PhD, lecturer Vesna Koceva, PhD, lecturer Snezana Kirova, MA, lecturer Natalija Pop-Zarieva, MA, lecturer Nadica Negrievska, MA, lecturer Marija Krsteva, MA

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Ass. Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasova

(Macedonian language)

lecturer Biljana Petkovska, lecturer Krste

Iliev, lecturer Dragan Donev

(English language)

Technical editor

Slave Dimitrov, Blagoj Mihov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Јазик

- Марија Леонтиќ
ТУРСКИТЕ СУФИКСИ ВО РАМКИТЕ НА ПОЛИМОРФЕМНИТЕ
СУФИКСИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
Marija, Leontik
TURKISH SUFFIXES WITHIN THE POLYMORPHIC SUFFIXES
IN THE MACEDONIAN LANGUAGE 7
- Мирјана Пачовска
ЦРВЕНАТА БОЈА ВО ГЕРМАНСКИТЕ И ВО
МАКЕДОНСКИТЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ
Mirjana Pachovska
THE RED COLOR IN GERMAN AND MACEDONIAN PHRASEOLOGISMS 17

Книжевност

- Мимица Алексовска
ПРОБЛЕМАТИКАТА НА ДРУГОСТА ВО РОМАНОТ
„ПРОРОКОТ ОД ДИСКАНТРИЈА“ ОД ДРАГИ МИХАЈЛОВСКИ
Mimica Aleksovska
THE PROBLEM OF THE OTHERNESS IN THE ROMAN
„THE PROPHEET FROM DISKANTRIA“ BY DRAGI MIHAJLOVSKI 27

Методика

- Марија Тодорова, Весна Коцева
КОМПОНЕНТИ НА НАСТАВАТА CLIL
Marija Todorova, Vesna Kocева
COMPONENTS OF CLIL 39
- Марија Тодорова
ПРИДОБИВКИ ОД ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА
ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ
Marija Todorova
BENEFITS OF INTERNATIONALISATION OF HIGHER EDUCATION 47

Преведување

- Памела Филиповска
АНАЛИЗА НА ПРЕВОДОТ НА ПЕШНАТА „ВЕЗИЛКА“
ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ НА АНГЛИСКИ ЈАЗИК
Pamela Filipovska
ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF THE SONG
“EMBROIDERESS” BY BLAZE KONESKI IN ENGLISH LANGUAGE 55

Марија ТОДОРОВА¹
Весна КОЦЕВА²

УДК: 37.043
Стручен труд
Professional paper

КОМПОНЕНТИ НА НАСТАВАТА CLIL

Апстракт: Во овој труд се појаснува поимот CLIL (Content and Language Integrated Learning) и се претставува како нов модел на настава кој ќе ги задоволи потребите на современото општество и ќе одговори на современите барања и предизвици. Целта на овој труд е да се истакнат компонентите на CLIL и да се потенцира улогата на наставниците и учениците како директни учесници во наставниот процес.

Клучни зборови: *интегрирано учење, CLIL, странски јазик, наставник, ученик.*

Marija TODOROVA³
Vesna KOCEVA⁴

COMPONENTS OF CLIL

Abstract: This paper clarifies the term CLIL (Content and Language Integrated Learning) as a new model of education that will meet the needs of our modern society with all of its modern requirements and challenges. The purpose of this paper is to explain the components of CLIL and to underline the roles of both, students and teachers as direct participants in the teaching-learning process.

Key words: *integrated learning, CLIL, second language, teacher, student.*

Вовед

Многујазичноста и изучувањето на странски јазици се дел од политиката на Европската Унија. Со Договорот за Европска Унија (Мастришкиот договор) се донесе одлука за зачувување на јазичната и културната разновидност во Европа со цел да се постигне единство односно Европска Унија преку одржување на разновидност. Поради фактот дека многујазичноста стана политичка цел, но и политичка неопходност во Европа, земјите членки на Европската Унија треба да се стремат кон промени во своите образовни системи. Наставата по странски

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип marija.todorova@ugd.edu.mk

² Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип vesna.koceva@ugd.edu.mk

³ Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia marija.todorova@ugd.edu.mk

⁴ Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia vesna.koceva@ugd.edu.mk

јазик треба да вклучи пристап со кој ќе се постигне соодветен степен на владеење на неколку јазици, односно компетенција која не би можела да се постигне во рамките на традиционалната настава по странски јазик. Постојат голем број на т.н. посткомуникативни пристапи за изучување на странски јазик, меѓу кои како еден од најпопуларните низ цела Европа се издвојува наставата CLIL т.е. интегрирано учење на содржина и на јазик.

Овој вид на настава во кој јазикот има посредна улога за прв пат почнал да се употребува во XIX век во Луксембург и во Малта, а веќе во триесеттите и четириесеттите години на XX век во заедници со јазични малцинствата (Унгарија, Германија, Велика Британија итн.) (Eurydice, 2006:14). Подоцна, помеѓу 1970 и 1980 година, наставата CLIL станала дел од образовните програми во Канада, каде што нејазичните предмети биле предавани на француски јазик на ученици, говорители на англиски јазик (Dalton – Puffer, 2008:200).

CLIL претставува посебен вид настава која подразбира интегрирано усвојување на странски јазик и на нејазична содржина на некој училиштен предмет (Coyle et al., 2010:1). Имено, станува збор за метод во кој јазикот и нејазичната содржина имаат еднаква важност и заедно претставуваат предмет на настава. Оваа двојна цел бара посебен наставен приод, бидејќи усвојувањето на нејазичниот предмет не се одвива на странски јазик, туку заедно со него, со негово посредување. Неопходно е да се истакне дека CLIL не претставува нова форма на настава по странски јазици или по нејазични предмети, туку станува збор за метод кој подразбира иновативно спојување на овие две форми на настава (Coyle et al. 2010:1).

Наставата CLIL не треба да биде елитистичка форма на образование. Во принцип, сите ученици, без оглед на нивните когнитивни способности, можат да бидат дел од овој тип на настава и тоа треба да биде слободен избор на учениците и нивните родители. Секое училиште треба да одлучи за критериумите за селекција на кандидатите на пр. за јазичните предуслови за запишување, иако повеќето училишта сметаат дека е потребно, учениците да имаат претходни познавања на вториот јазик пред да започнат со наставата CLIL.

Да се употребува еден јазик е многу повеќе од познавање само на зборови и граматика или правилно изразување со совршено конструирани реченици. Учење на јазик е една работа, а учење како да се применува истиот за различни цели е друга. На пр., зависно од индивидуалните вештини кои ги поседуваат, луѓето кои зборуваат еден ист јазик не го користат на ист начин. Затоа, треба да се истакне дека подеднакво е важно не само да се зборува јазикот туку и да се размислува на истиот. Наставата CLIL не се фокусира само на јазичната компетенција, туку исто така влијае и врз концептуализацијата односно врз начинот на кој ние размислуваме и разбираме различни концепти. Овој пристап ни овозможува не само да го научиме јазикот туку да научиме и да размислуваме на истиот. Тоа значи дека во текот на овој вид на настава, младите го употребуваат јазикот на начин кој им овозможува да се фокусираат главно на темата за учење а индиректно да „заборават“ на јазикот.

Наставни предмети и јазици

Многу истражувачи и научници се обидуваат да утврдат кои предмети би требало да се вклучат во наставата CLIL и дали некои од нив се посоодветни за примена на таков вид на настава од други. Во некои земји, изборот на предметите е регулиран од страна на локалните власти, додека пак во други, наставниците одлучуваат за тоа. Добро квалификуван и искусен наставник има способност да одлучи која форма на настава е соодветна за конкретни цели на учење, дали тоа би било на пример, фронтална форма на работа, работа во пар или групи, или пак тоа би било реализирање на наставната содржина преку странски јазик. Сите нејазични предмети можат да се предаваат односно да се изучуваат преку странски јазик, без разлика дали станува збор за предмети кои се базираат на вербална комуникација (историја, филозофија, политички науки итн.) или пак предмети за кои се користат невербални комуникациски, визуелни и графички материјали за да се разјаснат наставните содржини (физичко образование, биологија, географија и др.). Научниците сметаат дека за изучување на некој од предметите од втората група не би требало да има предуслов за степенот на владеење на странскиот јазик. Имено, учениците можат да бидат со различно ниво на владеење на јазикот, бидејќи недостатоците во однос на јазичната компетенција наставникот може умешно да ги прикрие со други информации кои се подостапни за учениците. Додека пак, за да се разбере наставната содржина на предметите кои се базираат повеќе на вербална комуникација, од учениците се бара да поседуваат повисоко ниво на јазична компетенција особено ако странскиот јазик не е близок на мајчиниот јазик на ученикот. Преку изучување на овие предмети, учениците учат да го користат странскиот јазик за да дискутираат, да даваат мислења, да ги бранат своите ставови итн.

При изборот на предмети треба да се земе предвид и фактот дека при нивното изучување можат да се усвојат општ и специјализиран јазик. Иако во наставата на сите предмети во поголема или помала мера се користи општ странски јазик, сепак може да се направи разлика помеѓу предмети од општествените и хуманистичките науки од една страна и техничките и научните предмети од друга страна. Во наставата по предмети од првата група повеќе се користи општ јазик т.е. оној што се чита во весници, што се користи во секојдневни разговори меѓу луѓето, што се слуша на телевизија итн. Техничкиот и научниот т.е. специјализираниот јазик е богат со зборови специфични за одредена област и типични граматички структури, кои учениците треба да ги совладаат со цел успешно да се справат со различните теми од областа.

Учениците во наставата CLIL

Во наставата CLIL учениците мора да го владеат јазикот на кој се предава нејазичната содржина (Bentley, 2010: 11), особено лексиката, граматичките структури и функционалните аспекти на јазикот кои се карактеристични за нејазичниот предмет. Знаењето на јазикот е неопходно за да можат учениците да ја разберат содржината, но и да ги пренесат своите идеи. Не можеме да го поистоветиме учењето на нејазичен предмет преку странски јазик со учење на странски јазик или учење на нејазичен предмет на мајчин јазик. За успешна

реализација на наставата CLIL, наставникот треба да направи анализа на наставната тема, да утврди кои јазични вештини се потребни и соодветно на тоа да испланира и подготви јазичен материјал.

Наставата CLIL им овозможува на учениците да го користат странскиот јазик во различни контексти на општествениот живот, а преку учењето на наставната содржина да ги развијат своите интеркултурни и јазични вештини. Покрај лингвистичките и образовните цели, овој вид на настава има и социо-економска цел т.е. да ги подготви учениците за живот во едно многујазично општество обезбедувајќи ги со ресурси за пазарот на трудот, како и социо-културна цел овозможувајќи им да покажат почит и толеранција кон другите култури.

Учениците кои учествувале во CLIL настава покажуваат подобри резултати во владеењето на странскиот јазик односно тие се стекнале со повисок степен на познавање на странскиот јазик во однос на учениците кои биле дел од традиционалната настава по странски јазик (Wesche, 2002). Исто така, учениците кои биле дел од CLIL или од други слични програми покажале скоро исти или подобри резултати на тестирањата на јазични вештини кои ги постигнува ученикот во областа на прв јазик во споредба со учениците кои го усвојувале истиот како дел од еднојазични програми (Baker, 2006). Тоа се должи на меѓусебната поврзаност помеѓу првиот и вториот јазик и нивниот паралелен развој (Cummins, 1979). Добрите резултати во владеењето на странскиот јазик позитивно се одразуваат и на степенот на владеење на мајчиниот јазик. И покрај тоа што наставата CLIL ги покрива истите наставни содржини кои се опфатени и во еднојазичните програми, сепак може да се истакне дека учениците од наставата CLIL иако ја учеле наставната содржина на странски јазик сепак покажале подобри резултати на тестовите за оценување на знаењето по нејазичен предмет, за разлика од учениците кои го учеле на мајчин јазик (Dalton-Puffer, 2008). И за крај, треба да се истакне дека учениците, учесници во наставата CLIL, покажуваат повисоко ниво на интеркултурна компетенција, како и позитивни ставови кон другите култури (Lasagabaster & Sierra, 2009; Rodríguez & Puyal, 2012; Sudhoff, 2010). Интеркултурната компетенција е од голема важност за севкупните образовни искуства на учениците, вклучувајќи ги и вештините за подобро разбирање на себеси и на другите, и за вреднување и користење на сопственото знаење.

Наставниците во наставата CLIL

CLIL како иновативен образовен концепт може успешно да се реализира само во земји кои располагаат со наставнички кадар односно доволен број наставници кои можат да предаваат нејазични содржини преку странски јазик т.е. наставници кои не се само квалификувани за нејазични предмети или за странски јазици, туку тие исто така треба да се запознати и со овој концепт како пристап за интегрирано учење на содржина и на јазик.

Денес во поголем дел од училиштата во нашата земја не е можно предметните наставници да работат како наставници на CLIL, бидејќи тие не ги поседуваат потребните јазични компетенции за да предаваат на странски јазик.

Но, заедничка работа односно соработка помеѓу наставниците по нејазичен предмет и наставниците по јазик засега би било одлично решение. Се разбира, ова ќе бара максимална посветеност и труд од страна на сите учесници вклучени во процесот на наставата. Иако, на почеток, ова би делувало заплашувачки дури и за поiskusните наставници без разлика дали станува збор за предметни или јазични, сепак веруваме дека кога би се надминале недостатоците, овој вид на настава ќе има голем придонес како за учениците така и за наставниците. За надминување на недостатоците и за успешно реализирање на наставата CLIL, секако од голема важност е да се организираат и реализираат соодветни програми за обука на наставниците, кои пак од друга страна ќе бидат подготвени за предизвиците со кои ќе се соочуваат во иднина. Во некои европски земји веќе е достапна обука на наставници за оние кои сакаат да се вклучат во CLIL. На пример, во земјите како што се Финска, Норвешка и Германија веќе се воведени вакви програми т.е. програми што им овозможуваат на идните наставници да се усовршат и за содржината на нејазичниот предмет и за странскиот јазик, и поради тоа спроведувањето на наставата CLIL најверојатно ќе покаже добри резултати (Marsh, 2002). Меѓутоа, во нашата земја како и во многу други ситуацијата е малку поразлична. Нашиот образовен систем, во рамките на додипломските или постдипломските студии, нуди програми кои се фокусираат или само на содржината на предметот или само на јазикот односно се произведува квалитетен наставнички кадар или по нејазични предмети или по странски јазици. Но, и покрај тоа што секоја земја си има своја образовна политика, сепак подобро би било идните наставници да бидат поотворени кон новите предизвици и максимално да се вложат во своето усовршување, со цел да се приспособат на идните потреби. Специјализираните курсеви за обука на наставници за CLIL можат да бидат организирани како заеднички курсеви за наставници по нејазичен предмет и за наставници по јазик. Таквите курсеви овозможуваат усвојување на втор јазик и усвојување на наставна содржина од нејазичен предмет. Квалификуван наставник, учесник во наставата CLIL треба да може да изготви кохерентни оперативни планови за наставните часови земајќи ги предвид целите, потребите и специфичноста на CLIL; конкретно да ги планира и организира лекциите земајќи ги предвид јазичните и когнитивните вештини кои се потребни за да се реализираат различни активности на странски јазик; да обезбеди континуитет и напредок при изучувањето на нејазичниот предмет и странскиот односно вториот јазик и да ја одржи врската т.е. поврзаноста помеѓу нив; да применува наставни стратегии соодветни на возраста, јазичната компетентност, општата способност и успехот на учениците; да ја предава содржината на нејазичниот предмет на јасен, контекстуализиран, стимулирачки и интерактивен начин; да придонесе за развојот на јазичните и комуникациските вештини на учениците и, за крај, да покаже способност за правилен избор и користење на соодветни ресурси, вклучувајќи ја и информатичката технологија. За да се развијат како професионалци за спроведување на наставата CLIL, исто така, пожелно е наставниците да формираат или да се вклучат во професионална заедница за учење, каде што ќе имаат двојна улога, улога на наставници но и на ученици. Тоа вклучува споделување на сопственото разбирање на она што

треба да се поучи или научи, трансформирање на своите идеи во активности за учење и поучување и, на крај, донесување на одлуки за оптимална организација на средината за учење проследено со нови разбирања за наставниот процес. Праксата покажала дека овој флексибилен и ефективен пристап има позитивно влијание врз професионалниот развој на наставниците.

Заклучок

Откако разгледавме некои од клучните прашања поврзани со пристапот CLIL и неговото имплементирање во наставата, тешко е да кажеме дека е природ на иднината во нашата земја. Воведувањето на наставата CLIL ќе бара не само време и пари, туку и некои културни промени кои се неопходни за да можат наставниците и учениците успешно да се приспособат на овој пристап. Од суштинско значење е и соработката со професионални заедници за учење, за заемна поддршка и размена на идеи. Исто така, од фундаментално значење е адекватното планирање и размислување за тоа како интегрираното учење на содржина и на јазик може соодветно да се приспособи на нашите средини за учење. Ние, како професионални наставници, имаме одговорност да ја промовираме наставата CLIL, истакнувајќи ги нејзините предности, со цел да се зголеми довербата во овој нов, иновативен модел и да се имплементира во училиштата во нашата земја.

Користена литература

1. Baker, C. (2006) Foundations of bilingual education and bilingualism, Bristol, Multilingual matters.
2. Beacco, J.C. & Byram, M. (2003) Guide for the Development of Language Education Policies in Europe: from Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Strasbourg: Language Policy Division. Council of Europe.
3. Bentley K. (2010). The Teaching Knowledge Test Course. CLIL Module. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Coyle, D. Hood, P. & Marsh, D. (2010). CLIL. Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Cummins, J. (1979). Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children, Review of Educational Research 49.
6. Dale, L. & Tanner, R. (2012). CLIL Activities. A resource for subject and language teachers. Cambridge: Cambridge University Press
7. Dalton-Puffer, C. (2008). Outcomes and processes in Content and Language Integrated learning (CLIL): Current research from Europe. U: Delanoy, W. & Volkman, L. (prir.) Future Perspectives for English Language Teaching. Heidelberg: Carl Winter.
8. De Graaff, R., Koopman, G.J., Anikina, Y., & Westhoff, G. (2007). An Observation Tool for Effective L2 Pedagogy in Content and Language Integrated Learning (CLIL). International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 10 (5).

9. Eurydice (2006). *Apprendimento integrato do lingua e contenuto (Content and Language Integrated Learning – CLIL) nella scuola in Europa*. Bruxelles: Commissione europea.
10. Freddi, G. (1992) *Bilinguismo e biculturalismo*. U: Balboni, P.E. (prir.) (1999) *Educazione bilingue*. Perugia: Guerra Edizioni
11. Gajo, L. (2007). Linguistic knowledge and Subject knowledge: how does bilingualism contribute to subject development?. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10 (5).
12. Hamers, J. F. & Blanc, M. H. A. (1989). *Bilinguality & Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Lasagabaster, D. and Sierra, J.M. 2009, “Immersion and CLIL in English: more differences than similarities, *ELT Journal*, 10.1093/elt/ccpo82.
14. Lorenzo, F. (2008). Instructional discourse in bilingual settings: an empirical study of linguistic adjustments in CLIL. *Language Learning Journal*, 36 (1).
15. Lyster, R. (2007). *Learning and teaching languages through Content; A counter-balanced approach*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
16. Marsh, D. (2002) *CLIL/EMILE - The European Dimension: Action, trends and Foresight Potential*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Finland.
17. Marsh, D., Maljers, A & Hartiala, A-K. (2001). *Profiling European CLIL Classrooms*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Finland.
18. Mehisto, P., Marsh, D. & Frigols, M.J. (2008) *Uncovering CLIL. Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford: Macmillan Education.
19. Navés, T. (2009). *Effective CLIL programmes*. In Ruiz de Zarobe, Y. and Jimenez Catalan, R.M. (eds.), *CLIL: evidence from research in Europe*. Bristol: Multilingual Matters.
20. Rodriguez, L.M.G., and Puyal, M.B. (2012). *Promoting intercultural competence through literature in CLIL contexts*. *Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies*, 34(2).
21. Serragiotto, G. (2003). *C.L.I.L. Apprendere insieme una lingua e contenuti non linguistici*. Perugia: Guerra Edizioni, Welland Ontario: Soleil.
22. Sudhoff, J. (2010). *CLIL and intercultural communicative competence: Foundations and approaches towards a fusion*. *International CLIL Research Journal*, 1(3).
23. Wesche, M. 2002. *Early French immersion: How has the original Canadian model stood the test of time?* In *An integrated view of language development: Papers in honour of Henning Wode*, ed. P. Burmeister, T. Piske, and A. Rohde, 357-79. Germany: Wissenschaftlicher Verlag Traer.